

Jaarverslag van de stichting Communicantes 2007

Woord van de voorzitter

Geachte lezer,

U hebt zonet het jaarverslag 2007 van de stichting Communicantes ter hand genomen. Als voorzitter van het stichtingsbestuur zal ik deze rapportage kort bij u inleiden.

Volgend jaar, in 2009, viert Communicantes haar 35-jarig bestaan. In die lange periode heeft de stichting de ontwikkelingen in kerk en samenleving in de Midden- en Oost-Europese regio nauwgezet gevolgd.

Er is zeer veel veranderd na 1974. Het communisme en daarmee de onderdrukking van kerk en christendom verdwenen, Communicantes begon met projecthulpverlening, de grenzen van de Europese Unie schoven verder naar het oosten en zelfs de toetreding van Turkije tot de EU werd heftig besproken - ook in de regio.

Zoals u weet uit de reisverslagen van onze medewerkers bevinden de rooms- en grieks-katholieke kerken zich toch nog altijd in een stadium van wederopbouw en vernieuwing. Ook 20 jaar na de omwenteling in Midden- en Oost-Europa blijven kerk en gelovigen sterk aangewezen op substantiële steun vanuit het buitenland.

Communicantes heeft in 2007 ongeveer € 550.000 projectgeld uitgekeerd meestal direct aan de kerk in Midden- en Oost-Europa. Om die reden wil ik alle subsidiegevers van de stichting dan ook zeer hartelijk danken; heel in het bijzonder AMA/CMC. Zonder u kan Communicantes niet bestaan en blijft de kerk die bij lange na niet op eigen benen staat zonder hulp achter.

Meer over het projectenwerk kunt u lezen in de diverse bijdragen van onze medewerker Paul Wennekes. In nevenstaand artikel van Frans Hoppenbrouwers krijgt u een indruk van de godsdienstrechtensituatie, die in een aantal landen altijd nog veel te wensen overlaat. Ook besteedt hij kort aandacht aan de economische situatie in de regio.

In dit jaarverslag ziet u opnieuw hoe Communicantes haar doelstelling wil

realiseren. Dat wil zeggen, hoe decennialange verbondenheid van katholieke gelovigen in Nederland met die in Oost-Europa vorm krijgt.

*Dr. Nico Schreurs,
voorzitter van
Communicantes.*

Inhoud

Woord van de voorzitter	1
Godsdienstrechten	1
Armoede en welvaart	3
Achtergrond projectenwerk	3
Voorbeeldprojecten	4
Projectenoverzicht	6
Activiteiten stafleden	7
Over Communicantes	8

Stiefkind bij uitstek of effectieve graadmeter?

Godsdienstrechten in Midden- en Oost-Europa

Het respect voor godsdienstrechten zou een representatieve afbeelding geven van de mensenrechtensituatie in het algemeen, zegt men. Een globale blik op het werkteerrein van de stichting Communicantes laat zien dat die stelling opgaat. Echter, graadmeter of niet, aandacht voor godsdienstrechten of de schending daarvan – vaak betreft het religieuze minderheden – blijkt niet overdadig. In het jaarverslag van Communicantes een kleine correctie.

De definitieve teloorgang van het communisme in 1989-90 betekende voor gelovigen, kerk en religie een omwenteling van ongekende proportie. Van verdrukt, vervolgd, marginaal en enkel getolereerd fenomeen kregen kerk en geloof een prominente plaats in de samenleving, zeker in de jaren '90. Dit gold vooral de traditionele meerderheidsgodsdienst. Tegelijkertijd debuteerden op het politieke toneel ambtenaren en politici die tijdens het communisme vaak de tweede viool moesten spelen. Ze wierpen zich op als degenen die vanuit het bijna niets de nieuwe politieke orde zouden vormgeven. Daarbij deden ze nogal eens een beroep op de dominante of in het verleden dominante meerderheidskerk. Immers, vooral de kerken zijn tot op heden de enige en duurzame vorm van georganiseerd maatschappelijk middenveld met een flinke supportersgroep. De kerken viel de rol toe van moreel, levensbeschouwelijk

Priester Volodimir Koezo in zijn kartonnen kerkje: de gemeenteraad van Lviv wil zijn Moskougetrouwe Oekraïens-orthodoxe kerk geen goede bouwgrond geven

of ideologisch fundament onder het nieuwe politieke bestel.

Of de rechtsstaat het langverwachte einddoel was van veel nieuwe machthebbers is niet altijd even duidelijk gebleken, maar in de postcommunisme tijd bleek de nationale identiteit een belangrijke en sterk gepolitiseerde vraag – net als vóór 1990 trouwens. Deze kwestie vond ook in kerkelijke kring luidde weerklank. Juist die 'nationale' context verklaart veel godsdienstrechtenschendingen.

**Transsylvanië:
kerkelijke
conflictzone in
Roemeense
plattelandsidylle**

Goed burgerschap

Kort samengevat: veel godsdienstpolitiek baseert zich op een eenzijdige invulling van goed burgerschap. Daar waar religieuze en etnische grenzen samenvallen, maar niet persé, staat het kerklidmaatschap vaak synoniem voor een pro- of juist anti-nationale houding. Dit gegeven kan een overheid ertoe brengen een religieuze en/of nationale minderheid te knevelen. Daarbij wordt de steun van de meerderheidskerk gezocht én gevonden.

In Oekraïne en Wit-Rusland zijn katholieken van Poolse komaf, dus suspect. In Rusland vormen katholieken bij uitstek de voorhoede van een pro-westerse ideologie: eerst de kerk en dan de Euro! En omdat nogal wat protestante groepen die na 1989 in de regio actief werden uit de Verenigde Staten komen, kan dat verwijt ook hen deelachtig worden, in de hele regio.

Aanhoudend, van oorsprong communistisch wantrouwen tegen maatschappelijke pluriformiteit biedt een additionele verklaring. Ook speelt historisch, pre-communistisch oud zeer een rol. Een nationale *erfviand* blijkt dan katholiek, protestant of orthodox, wat bijvoorbeeld het herschrijven van geschiedenisboeken negatief beïnvloedt. Of, kerken zelf kwamen in het verleden met elkaar in heftige botsing, bijvoorbeeld de grieks-katholieke en orthodoxe kerken in Oekraïne en Roemenië. Deze onder het communisme bevroren conflicten zijn na 1990 ontdooit. In beide landen leidde dit tot discriminatie van de minderheidskerk.

Trouwens, Rusland lijkt zich ook nog eens actief te bemoeien met de kerkpolitiek bij burens Oekraïne en Wit-Rusland. Geholpen door de na-

tionale geheime diensten, wordt beweerd, wil het Kremlin critici van de Russisch-orthodoxe kerk een voet dwars zetten. Zo pakte de politie in Minsk in 2007 sympathisanten van de dissidente priester Georgi Kotsjetkov op.

In de Baltische landen, vooral Estland, dienen de etnisch-Russische orthodoxe kerken als een pressiemiddel. Al dan niet vermeende schendingen van godsdienstrechten worden gretig aangekaart. Op hun beurt behandelen Litouwers, Letten en Esten deze kerken als een pro-Russische vijfde colonne.

Slechte etiquette

Er is eigenlijk niet zo veel op tegen dat de staat de traditionele meerderheidsreligie(s) steunt, financieel of met een op maat gesneden wettelijk kader. Idealiter behandelt ze andere spelers op het maatschappelijke middenveld ook zo. Maar vooral in orthodoxe landen verlangt staatssteun tegenprestaties. Soms gebeurt dat omdat beide partijen er beter van worden, soms vanwege externe dwang. Soms omdat staatsideologie en theologie harmoniëren.

Een kerk of een kerk genootschap dat ideologisch niet zuiver op de graat lijkt, of dat door zijn aanwezigheid alleen concurreert met de dominante confessie(s), en dus indirect met de nationale ideologie, kan tegen allereerste problemen aanlopen. Soms passeert wetgeving die enkel gericht is tegen religieuze minderheden. Staats-erkenning bijvoorbeeld wordt verboden met onvervulbare vereisten: een hoog aantal lidmaten of een irreëel aantal jaren aanwezigheid in het land (sinds voor of tijdens het communistische regime). Wit-Rusland daargelaten kunnen gelovigen zonder zo'n erkenning bijeenkomen, maar collectief bezit van een kerkgebouw of een bankrekening is dan onmogelijk.

Een ander drukmiddel is een streng visumklimaat dat met name in Wit-Rusland en Rusland vorm krijgt. Missi-

onarissen en andere kerkelijke helpers worden het land uitgezet als ze hun metier goed blijken te beheersen.

Maar naast een overdaad aan knelende wetten gebeurt het ook dat een passend wettelijk kader ontbreekt. Lokale, regionale of nationale overheden voeren dan beleid naar eigen inzicht, of een hogere instantie laat een lagere betijen als dat politiek opportuun lijkt. Soms proberen lokale gezagsdragers, vooral op het platteland, met zachte hand of met dwang gelovigen te bewegen elders te gaan kerken.

Soms blijft geweld van kerkelijke zijde of van extremisten tegen religieuze minderheden onbestraft of blijft de overheid passief. In Servië bijvoorbeeld worden min of meer routinematig kerkgebouwen van katholieken, baptisten en jehova's beschadigd. Direct overheids geweld beperkt zich vooral tot Wit-Rusland en Rusland, maar ook uit Oekraïne zijn recente uitwassen bekend. Zonder opgaaf van redenen kregen evangelicalen in Jevpatoria in augustus 2007 een overval van de 'elitopolitie' *Berkoet* over zich heen.

Negatieve beeldvorming in private en publieke media is een ander middel om anders-gelovenden af te schrikken. Een aantal jaren geleden raakte de ongrijpbare kwalificatie *totalitaire* en/of *destructieve sekte* in zwang. Tamelijk willekeurig wordt ze op postcommunistische nieuwkomers toegepast. Ook laten kerkelijke en wereldlijke ambtsdragers en politici zich afkeurend of in leugenachtige, tendentieuze taal uit over deze of gene geloofsgroep.

Democratisch tekort

Deze slechte etiquette hangt voor een groot deel samen met de gebrekkige democratisering die veel landen hebben doorgemaakt en het al te moeizame gewennen aan legitiem maatschappelijk pluralisme. Het is iets wat ook de kerken niet altijd makkelijk afgaat.

Intussen blijkt respect voor godsdienstrechten wel degelijk een indicator voor de mensenrechten in het algemeen – zie bijvoorbeeld Rusland en Wit-Rusland. Tegelijkertijd is de hoop op een spoedige verbetering van de situatie in een aantal van de genoemde landen eerder gering. Vooral in de traditioneel orthodoxe landen van de voormalige Sovjet-Unie, maar ook in de EU-lidstaten Roemenië en in mindere mate Bulgarije, zullen godsdienstrechten en het respect daarvoor problematisch blijven. De Balkan blijft een complex crisisgebied. *ff*

Armoede en welvaart in Midden- en Oost-Europa

In hun verlangens de noden te lenigen waar ze het grootst zijn of verondersteld worden het te zijn, vertonen een aantal, ook kerkelijke hulporganisaties een zekere Drang nach Osten. De Midden- en Oost-Europese regio en dan vooral de nieuwe lidstaten van de Europese Unie zouden nu in staat zijn de eigen boontjes te doppen. Is dat ook zo?

Naast projecten in Oekraïne en meer incidenteel in landen als Kazakstan, Rusland en Wit-Rusland heeft Communicantes programma's verzorgd of doet dit nog steeds in een aantal van de nieuwe EU-landen. In 2004-7 traden er in totaal tien tot de unie toe: Estland, Letland en Litouwen; Polen, Tsjechië, Slowakije en Hongarije; Slovenië; Bulgarije en Roemenië. Met uitzondering van Slovenië en in geringe mate Estland kan geen van deze landen een volwaardig EU-lid heten.

Dit blijkt nog eens heel duidelijk uit het meest recente UNDP rapport (2007-8). Weliswaar behoren de meeste landen tot de hoger ontwikkelde en staan ze op gelijke voet met Zuid-Amerika en de Caraïben, maar dan toch met vele makken. In een land als Polen moet 20% van de bevolking rond komen met circa € 5 per dag. In de Baltische landen ligt het gemiddelde percentage op 31%, in Oekraïne loopt het op naar 45% en Roemenië scoort bijna 55%. Moldavië spant de kroon met 65%. Daaraan moet worden toegevoegd dat ook bij licht stijgende welvaart de inkomensongelijkheid enorm is.

Verder wordt de individuele armoede geflankeerd door een even imposante publieke armoede. Want ook al blijken de overheidsuitgaven voor bijvoorbeeld gezondheid en onderwijs in procenten vergelijkbaar met Nederland, het nationale budget waaruit bijvoorbeeld Litouwen in 2008 moet putten is kleiner dan de begroting van het Nederlandse Ministerie van Binnenlandse Zaken.

De nabije toekomst oogt niet heel florissant. Voor hun energiehuishouding zijn de meeste landen vrijwel volledig afhankelijk van Rusland. Naast heel indrukwekkende groeicijfers staat hoge inflatie en de vergrijzing grijpt er veel harder om zich heen dan in Noord-, West- en Zuid-Europa. Issues als milieu, volksgezondheid en een sociale en rechtvaardige samenleving vereisen een inspanning die deze landen ver te boven gaat. Ze wachten als voorheen op een structurele, vasthoudende aanpak. *fh*

Wie meer dan 30% van zijn inkomen uitgeeft aan levensmiddelen heet arm: Oekraïners besteden gemiddeld 60% aan voeding

Achtergronden van het projectenwerk

Tot 1990 richtte Communicantes zich vooral op informatieverstrekking over de situatie van de kerk in Midden-Europa. Maar dankzij de vrijgevigheid van fondsen en van religieuze congregaties begon ná 1990 de projectfinanciering gericht op kerkopbouw.

Op basis van haar jarenlange ervaring in Midden- en Oost-Europa bemiddelt de stichting tussen fondsverstrekkers in Nederland en aanvragers in de regio. Zelf financiert Communicantes geen projecten. Communicantes verzorgt de administratieve en financiële afwikkeling en garandeert een degelijke eindverantwoording, wanneer een aanvraag voor financiering in aanmerking komt. De concrete invulling van het begrip kerkopbouw hangt dan af van de criteria die de verschillende subsidiegevers hanteren.

Projectsteun voor de kerk in Oost-Europa blijft nog geruime tijd nodig. Want ook in Polen, Hongarije en Tsjechië, waar het economisch meer voor de wind gaat, blijkt nieuwe welvaart dubbelzinnig en leven kwetsbare groepen als bejaarden, gehandicapten, kinderrijke of eenoudergezinnen vaak onder het bestaansminimum. De kerken zijn doorgaans de enige instelling die zich om deze mensen bekommert. In veel landen ook behoren de gelovigen tot die groepen van mensen die het minder goed gaat, waardoor de financiële basis van de kerk zwak blijft. Op grond van hun specifieke doelstelling komen veel

kerkelijke organisaties bovendien niet in aanmerking voor overheidssubsidie en evenmin voor steun vanuit de Europese Unie. De behoefte aan steun voor onder andere kadervorming is onverminderd groot en de vraag naar financiering van uitwisselingscontacten nam zelfs toe.

Inhoudelijk is het projectenwerk veranderd. De volgende aandachtspunten staan de laatste jaren centraal:

- Gezien de gunstigere economische situatie in Midden-Europa ligt de focus nu op de Oost-Europese regio waar de noden groter zijn. Aandacht en middelen liggen geconcentreerd op twee gebieden: Oekraïne en de Baltische landen. Echter, aanvragen uit andere landen die aan de criteria beantwoorden worden ook in behandeling genomen.

- Meer dan voorheen en bij voorkeur bemiddelt de stichting sociaal-pastorale programma's voor mensen die niet of minder door het parochiepastoraat worden bereikt. Verder behoudt de opleiding van lekenkader en van jonge vrouwelijke religieuzen de aandacht. De lokale context, die soms per land sterk verschilt, speelt in de beoordeling van aanvragen een doorslaggevende rol.

- Samenwerking met AMA maakt het mogelijk om meerjarige programma's te financieren. Zo kregen projecten de gelegenheid om hun bestaansrecht te bewijzen en konden ze alsnog in eigen land (aanvullende) financiering vinden. Subsidies voor eenmalige investeringen worden zo veel mogelijk gekoppeld aan deze pastorale initiatieven.

– Communicantes probeert kerkelijke organisaties in Oost-Europa in contact te brengen met internationale partners, verenigingen en koepels. EU-uitbreiding en het wegvallen van reisbeperkingen hebben deze contacten bevorderd en helpen het postcommunistische isolement te doorbreken. Landen als Oekraïne die buiten de EU staan kampen met veel praktische problemen.

– Ook richt de stichting zich op het bevorderen van kerkelijke contacten tussen de Oost-Europese landen onderling. Vaak onderhouden kerkelijke organisaties wél contacten met westerse partners, terwijl ze elkaar nauwelijks kennen. Omdat de kerkelijke situatie vaak vergelijkbaar is kunnen ze elkaar helpen oplossingen te vinden.*pw*

Voorbeeldprojecten

Kinderopvang Caritas Litouwen

Achter het busstation van Kaunas ligt een van de armste wijken van het land. Alle grootstedse problemen zijn er uitvergroot: werkloosheid, familiege geweld, alcohol- en drugsverslaving. De wijk telt talrijke 'sociale wezen': kinderen met minstens één ouder die de straat verkiezen boven de problemen thuis. Een enorm winkelcentrum is er neergezet, het grootste, mooiste, meest luxueuze in Litouwen. Deze vlag op de modderschuit trekt als een magneet daklozen, straatkinderen, verslaafden en kleine criminelen aan.

Caritas Litouwen opende hier het *Stoties Centras*. Drie stafleden vangen straatkinderen op en bemiddelen tussen kinderen, ouders en autoriteiten, zodat ze niet in overheidshanden vallen. Sociale vaardigheden worden ontwikkeld, er is hulp bij huiswerk en een anti-spijbelprogramma. In het gebouw is 24 uur crisisopvang voor kinderen (en als nodig ook voor moeders).

Spoedig bleek een even grote behoefte aan hulp voor tieners (16–18 jaar). Het hoofddoel, misdaadpreven-

tie, wordt bereikt door de ontwikkeling van zelfrespect, vertrouwen en sociale vaardigheden. Een goede greep was de combinatie met het Caritas project voor zieke en eenzame bejaarden. Tieners worden aan een bejaarde gekoppeld en er hebben zich goede en blijvende contacten ontwikkeld.

Studenten van de sociale academie in Kaunas en jongeren uit de binnenstadparochie van Kaunas werken er als vrijwilliger. Communicantes draagt bij in de programmakosten.

Litouwse Zonnebloem

Door lage geboortecijfers, hoge sterfte onder bejaarden en emigratie van hoger opgeleide jongeren neemt de bevolking van Litouwen gestaag af. Het platteland loopt leeg. Sociale voorzieningen en pensioenen zijn minimaal en armoede heerst. Thuiszorg bestaat niet. Wie oud en ziek wordt blijft alleen en onverzorgd achter. Bedlegerige patiënten en gehandicapten worden afhankelijk van familie of burens die vaak twee banen hebben om rond te komen en dus ook weinig tijd.

Naast materiële nood blijkt de eenzaamheid pijnlijk schrijnend. Onderzoek laat zien dat gepensioneerden

zo'n 90% van de tijd alleen thuis zijn vanwege een of meerdere lichamelijke klachten. Eenzaamheid en economische nood leiden ertoe dat velen worstelen met de zin van het bestaan.

Caritas Litouwen heeft daarom besloten een Zonnebloemorganisatie op te richten. Vrijwilligers van de lokale Caritasgroepen moeten dan de sociale én geestelijke nood van bejaarden, zieken en gehandicapten aan gaan pakken. Ook wil Caritas de problematiek in de Litouwse samenleving breder onder de aandacht brengen. Projectcoördinator Jurate Matikoviene rekent op voldoende vrijwilligers om de doelstellingen te verwezenlijken. Communicantes financiert de organisatie en de training van vrijwilligers.

Ziekenhuispastoraat, Oekraïne

De laatste 15 jaar heeft de griekskatholieke kerk haar basis opnieuw gelegd. Parochies functioneren weer, kloosters herleefden, christelijk sociale organisaties gingen van start en talloze priesters en leken kregen een voorbereiding op hun pastorale taken. Het fundament voor een min of meer regulier kerkelijk leven ligt er. Er is nu ruimte voor verdieping, bijvoorbeeld de ontwikkeling van zielzorg in gevangenis, ziekenhuis of leger.

Deze *categoriale* zielzorg stelt de kerk voor een groot probleem. De bekostiging rust namelijk op de parochies, waar het inkomen van de pastoor vooral afhangt van giften, in pecunia of in natura. In de categoriale zielzorg blijken gelovigen zelden in staat iets af te dragen. Een solidariteitsfonds dat de salarissen van de zielzorgers financiert is slechts een verre droom. En ook de staat, die het nut ervan zeker onderkent, beschikt amper over middelen.

Zuster Nadia Kotoer SSMI is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het ziekenapostolaat. Na haar studie pastoraaltheologie in Italië werd ze in 2004 hoofd van de Interdiocesane Commissie voor Pastoraat in de Gezondheidszorg. Omdat het geld om pastores te betalen ontbreekt, heeft de commissie besloten vrijwilligers op te leiden die al in de gezondheidszorg werkzaam zijn. En samen met buitenlandse specialisten werd een meerjarige cursus ontwikkeld. In 2006 startte zuster Nadia met 60 deelnemers uit verschillende Oekraïense kerken.

Communicantes steunt vooral de deelname van de vrijwilligers en het ontwikkelen van cursusmateriaal.

Zuster Nadia Kotoer SSMI en medewerker

Vrouwenhandel, Oekraïne

Mensenhandel vormt een groot probleem in Oekraïne, waarvan vrouwen, mannen en kinderen slachtoffer worden. Naast gedwongen prostitutie gaat het iom werk in landbouw, horeca en huishouding, soms in ontorende omstandigheden en soms onder dwang. Economische, politieke en sociale onzekerheid dreef al enkele miljoenen Oekraïners naar het buitenland voor werk.

Salus, een grieks-katholieke NGO, begon in 1995 met de crisisopvang van vrouwen en de preventie van huiselijk geweld. Einde jaren '90 gingen programma's van start voor de begeleiding en herintegratie van slachtoffers van seksuele exploitatie of vrouwenhandel. Ook werd in de regio Lviv een Aids-preventieproject voor prostituees opgezet (2003) en een medisch consultatiebureau. *Salus* geeft hulp ongeacht de etnische of religieuze achtergrond van de slachtoffers.

In West-Oekraïne blijft de kerkelijke betrokkenheid groot en zo ook de invloed van grieks-katholieke en orthodoxe priesters, hun echtgenotes en religieuzen. Zeker op het platteland is de parochie vaak de enige goed functionerende sociale instelling. Daarom heeft *Salus* een project ontwikkeld om priesters, echtgenotes en religieuzen uit alle orthodoxe kerken nauwer te betrekken bij haar preventiewerk en bij de opvang van slachtoffers. Zo wil *Salus* de houding van de bevolking ten aanzien van slachtoffers veranderen en zoveel mogelijk mensen bij hun opvang, behandeling en herintegratie betrekken.

Speciaal informatie- en cursusmateriaal voor de clerus wordt nu ontwikkeld. Dwarsverbanden worden gelegd naar het reïntegratieprogramma van *Salus*, juridische en medische consultatie, en de telefonische hulpdienst. De deelnemers krijgen training in het samenwerken met NGO's en plaatselijke autoriteiten. Trouwens, preventie behelst niet alleen voorlichting over de gevaren van vrouwenhandel, maar ook over de mogelijkheden en risico's van werken in het buitenland. Communicantes draagt bij in de kosten.

Jeugdcentrum, Letland

De Zusters van de Eucharistische Jezus (SJE) bestaan sinds 1947. Hun doel was de illegale priesters in heel de Sovjet-Unie bij te staan, maar met de val van het communisme in 1991 verdween de kerkelijke ondergrondse en zo ook

de missie van ongeveer 60 zusters. Gesticht in crisistijd bleef de financiële basis van de congregatie heel zwak.

Met slechts 10 leden bevinden de Letse zusters zich in een extra moeilijk parket. Om die reden besloten ze dat de zusters eerst een gedegen opleiding krijgen en dat hun inspanningen niet al te zeer versnipperd raken. De zusters werken op slechts twee plekken in de zuidoostelijke regio Latgallen: het parochiecentrum in Ludza en het jeugdcentrum in Aglona, de nationale Mariabedevaartplaats.

Enkele jaren geleden heeft de congregatie in Aglona 14 ha land verworven. Het terrein is geschikt gemaakt voor jeugdkampen en staat open voor kinderen en jongeren van 6 tot 25 jaar. Ook gehandicapte kinderen en weeskinderen, die meest in trieste omstandigheden en onder staatstoezicht opgroeien, worden nadrukkelijk bij het jeugdwerk betrokken. Ook trainen de zusters plaatselijke jeugdleiders. Daartoe werken ze samen met de katholieke studentenvereniging Dzitars, jeugdgroepen van Dominicanen en Jezuiten AA, Alanon en het catechetisch instituut. Ondertussen is de katholieke kerk in Latgallen helaas erg gesloten en jeugdactiviteiten zijn er nauwelijks. Dit centrum vormt de uitzondering op de regel.

Communicantes maakt de uitvoering van dit grote programma mede mogelijk.

Jeugdprogramma, Servië

Het vicariaat Srijem (Srem) in het noordwesten van Servië ervaart nog dagelijks de gevolgen van de recente Balkanoorlog (1991-'95). Tijdens de oorlog is de helft van de 100.000 rooms-katholieken weggevlucht of verdreven. Bijna alle kerken werden beschadigd of vernield. Juist in dit grensgebied tussen Servië en Kroatië waren de gevechten het hevigst. Toen de nieuwe grens werd vastgesteld, werd het vicariaat afgesneden van het Kroatische bisdom Djakovo, waartoe het behoort.

De overgebleven katholieken zijn van huis uit Kroaat, Hongaar of Duitsers. Veel Servische vluchtelingen wer-

Vrijwilligers op pad in de provincie

den van elders naar dit gebied gestuurd en de onderlinge relaties zijn slecht. Het vicariaat Srijem telt 29 parochies met 39 kerken die zich in een zekere staat van herstel bevinden. Er zijn 20 priesters actief, vooral Franciscanen. Ook werken er 13 Franciscaanse zusters.

De economische situatie is slecht. Veel mensen werkten vroeger in de industrie rond Vukovar, in Kroatië. Massawerkeloosheid leidde tot alcoholen drugsverslaving, huiselijk geweld en een verlies aan levenszin. Bij de Caritas Srijem liepen al verschillende programma's, maar voor de jeugd was er lange tijd niets. Vijf jaar geleden is ze daarmee begonnen voor een paar honderd jongeren. Verslavingspreventie, anti-prostitutie en misdaadpreventie zijn zoal thema. In verschillende parochies draaien cursussen computerkunde en buitenlandse talen.

Deze activiteiten staan open voor alle nationaliteiten en godsdiensten. Ondertussen wordt het sociale isolement van katholieke jongeren doorbroken en krijgen ontmoeting en, waar mogelijk, verzoening gestalte. De oecumenische intentie wordt recht gedaan door gezamenlijk kerkbezoek, kampen en sport. Professionals als sociale werkers, psychologen, theologen en leraren werken als vrijwilliger. Speciale aandacht geldt de zigeunerjeugd die vaak tussen wal en schip valt.

Communicantes betaalt de programmakosten.pw

Selectie van gefinancierde projecten

Europa

- deelname studenten zomeruniversiteit COMECE

Bulgarije

- programmakosten Interreligieus Dialoog Centrum

Hongarije

- conferentie van oversten, beurzen

Kroatië

- opleiding vrijwilligers Centrum voor Geestelijke Hulp
- ESWTR congres, Napels: deelname drie deelnemers
- dissertatiekosten theologie

Letland

- jeugdpastoraat, bisdom Liepaja en zusters SJE, Aglona
- Nationale Katholieke Vrouwenbond
- kosten vier deelnemers congres van *Andante*, de Europese koepel van katholieke vrouwenorganisaties
- programma vrouwengevangenis, Riga
- programmakosten *Institute for Christian Life*

Litouwen

- conferentie van oversten: vorming, bureaunkosten, studieseecretariaat
- programma *Life and Faith*, Kaunas
- studiebeurzen diverse zustercongregaties
- jeugdwerk, Obeliai
- Caritas: slachtoffers vrouwenhandel en kinderopvang
- jeugdcentrum, Kybartai
- gevangenispastoraat
- pastoraat voor gescheidenen
- familiecentrum, Klaipeda
- programma Sint-Jozefhuis, Marijampole
- sociaal centrum, Vilnius, zusters Dienaressen
- opzet Litouwse Zonnebloem
- opvang tieners stationswijk Kaunas
- programmakosten nationaal studentenpastoraat
- workshop geweldloosheid
- programma *Institute for Social Economy*
- startsubsidie commissie *Justitia et Pax*
- internet nieuwsdienst Bernardinai

Oekraïne

- beurzen stafleden diverse bisdommen
- beurzen voor diverse zustercongregaties
- opleiding lekenkader grieks-katholieke kerk
- bureau *Institute for Religion and Society*, Lviv
- grieks-katholieke en rooms-katholieke conferentie van oversten: vorming en bureaunkosten
- tijdschrift nationaal catechetisch centrum
- bureau Volodymyrfonds, Lviv
- beurzen Sint-Thomas Academie, Kiev
- lekenkader grieks-katholieke kerk
- opleiding catecheten diaspora
- grieks-katholiek gevangenispastoraat
- sociaal werk grieks-katholieke Andreascongregatie
- programmakosten commissie *Justitia et Pax*
- ontwikkeling internetcursus oecumenische theologie
- hulp voor slachtoffers van vrouwenhandel en van huiselijk geweld; seminars over vrouwenhandel
- vorming vrijwilligers grieks-katholiek ziekenhuispastoraat
- bibliotheek Instituut ecologie en theologie van de schepping

Polen

- beurzen grieks-katholieke leken

Roemenië

- beurzen grieks-katholieke theologische faculteit, Cluj
- conferentie van oversten, vormingsprogramma
- Vormingsinstituut *Regnum Christi*, Cluj
- beurzen zustercongregaties
- jeugdpastoraat, bisdom Alba Julia
- opleiding vrijwilligers bisdom Satu Mare
- nascholing grieks-katholieke priesters
- boek geschiedenis Zusters Basilianerinnen
- scholing vrijwilligers bijbelpastoraat

Servië

- jeugdprogramma Caritas Srijem

Slowakije

- zusters Basilianerinnen, beurs

In 2007 werd ongeveer € 550.000 projecthulp uitgekeerd.^{pw}

Stoties Centras,
Kaunas, Litouwen:
moeder,
kinderen
en vrijwilligers

Projectmedewerker Paul Wennekes

Enkele activiteiten in 2007

In 2007 mocht Communicantes opnieuw enige buitenlandse gasten verwelkomen. In januari was dat Dr. Ina Merdjanova, directeur van het Bulgaarse *Centre for Inter-Religious Dialogue and Conflict Resolution*. Het centrum in Sofia onderzoekt de interreligieuze verhoudingen in Bulgarije, en organiseert workshops en gespreksgroepen om de onderlinge relaties te verbeteren. Hierbij wordt samengewerkt met instituten in binnen- en buitenland.

Mevrouw Jurate Jazukeviciute van de Nationale Caritas Litouwen bezocht Nederland in maart. Verantwoordelijk voor de ontwikkeling van een project voor thuiszorg en ziekenapostolaat op diocesaan en plaatselijk niveau bezocht

ze soortgelijke organisaties als bijvoorbeeld de Zonnebloem in Breda.

Diezelfde maand was Paul Wennekes betrokken bij de oprichtingsvergadering van de *International Diaconal Centre-North-European Circle* (IDC-NEC). Dit platform biedt diensten aan diakens en diaconaal werkenden van Ierland tot en met Litouwen. Bij die gelegenheid vertegenwoordigde Communicantes ook de deelnemers uit de Baltische Staten.

Verder verzorgde Paul Wennekes de administratieve ondersteuning van de *Roosendaal Group*, die driemaal bijeen kwam. Deze oecumenische groep wil nationaal en internationaal diaconale initiatieven bevorderen en ondersteu-

nen. In mei 2007 bezochten twee leden van de *Roosendaal Group* Litouwen om de deelname van dat land aan IDC-NEC voor te bereiden.

Van 18 tot en met 25 mei bezocht Paul Wennekes Litouwen in het kader van het reguliere projectenwerk. Later dat jaar, 20–22 september, woonde hij in Freising, Duitsland, het jaarlijkse congres van Renovabis bij. Het Renovabiscongres heeft zich de afgelopen 10 jaar ontwikkeld tot een centrale ontmoetingsplaats voor betrokkenen bij kerkelijk projectwerk en kerkelijke contacten tussen Oost- en West-Europa.*pw*

Studiesecretaris Frans Hoppenbrouwers

Globale werkzaamheden in 2007

Het verzamelen, doorgeven en duiden van informatie is de voornaamste taak van de studiesecretaris van Communicantes. Heel algemeen staat de volgende vraag centraal: hoe, in welk perspectief en met welke intensiteit vinden de kerken, en dan in het bijzonder de rooms- en grieks-katholieke kerk, hun weg in tijden van sociale omwenteling, democratisering en globalisering?

De antwoorden op de gestelde vraag worden in gesproken en geschreven vorm voorgelegd aan een breed publiek van regiodeskundigen, theologen en kerkelijk betrokkenen, liefhebbers en geïnteresseerden, projectorganisaties en fondsverstrekkers. Inhoud en vorm verschillen van actueel tot achtergrondverkenning, van journalistiek tot wetenschappelijk. De aandacht gaat onder andere uit naar de relatie kerk-samenleving, de binnen- en interkerkelijke ontwikkelingen.

Op verschillende manieren vergaart Frans Hoppenbrouwers zijn kennis. In juni reisde hij naar Oekraïne en bezocht daar Odessa, Kiev en Lviv. De focus van deze reis was gericht op de sociale betrokkenheid van de kerk ter plaatse en de participatie van leken in de kerk. Verder waren er ontmoetingen met bezoekers uit het werkgebied van de stichting Communicantes. Ook nam Frans Hoppenbrouwers deel aan conferenties in binnen- en buitenland.

Na de Oekraïne reis verscheen het Engelstalige verslag *Between Odessa*

Lviv, Oekraïne: historisch centrum met Italiaans-renaissancistische Boimkapel (1609-'15) en het koor van de middeleeuwse Maria-Hemelvaartkerk

and Lviv, dat ruim in binnen- en buitenland is verspreid. Ook kwam een aantal journalistieke en achtergrondartikelen uit in de Nederlandse, Duitse en Engelse taal. Hoppenbrouwers is onder andere redacteur van *Oekraïne Magazine* en als deelnemer aan het Platform Godsdienst Rechten betrokken bij de doorstart van dit interreligieuze forum.

Anderstalige artikelen en reisverslagen zijn, tot besluit, ook een middel

om bij te dragen tot het intellectuele gesprek in Midden- en Oost-Europa en tussen deskundigen in bijvoorbeeld Engeland, de VS of Duitsland. Bovendien blijkt dan dat de doelgroep van Communicantes graag de eigen ervaringen toetst aan die van relatieve buitenstaanders. Publicaties werden in het verleden gebruikt als studiemateriaal in discussiegroepen en in het universitair onderwijs, zowel in Oost als in West.*fh*

Doel van de stichting Communicantes

Het doel van Communicantes is uitdrukking geven aan de verbondenheid van de Nederlandse katholieke geloofsgemeenschap met die in Oost-Europa. Praktisch betekent dit: bemiddelen tussen projectaanvragers in de regio en subsidiegevers in Nederland, stimuleren van pastorale samenwerking en theologische uitwisseling en informeren over kerkelijke ontwikkelingen. De projecthulp is gericht op kerkopbouwende activiteiten.

Medewerkers

projectmedewerker

drs. Paul Wennekes

studiesecretaris

drs. Frans Hoppenbrouwers

Stichtingsbestuur

prof. dr. N. Schreurs, voorzitter
drs. F. Gelens s.s.s., secretaris
dhr. H. van Bemmelen, penningmeester
prof. dr. W. van den Bercken
drs. G. van Dartel
dhr. F. Kuster s.s.s.
dhr. J. Wortelboer

Adresgegevens

A Stichting Communicantes
Kan. Faberstraat 7
6525 TP Nijmegen
T 024-3553900
F 024-3580719
E communicantes@xs4all.nl
W www.communicantes.nl

KvK 410.55.777

Giro 2257912

Kiev, Petsjerska Lavra: de door Stalin gesloopte, recent herbouwde Maria Hemelvaartkerk